

I. Kalynets, poets of the Kyiv School that the multicultural heritage of the Ukrainian anthropology has been widely manifested, reflected in many ethnocultural traditions, customs, and in a high level of tolerance in relation to other ethnic environments and world culture in general. The purpose of the article is to find out the objects and potential of the cultural memory of the poetry collection I. Kalynetsa «To Lada and Maren». The collection is presented as a spiritual national tradition, realised through the synthesis of such types of art as architecture, music, oral folk art and ritual. Cultural memory is associated with categories of time, space and individual experience. In our eyes, the personal experience of the poet through the means of literary writing becomes a collective one. Updating memory, I. Kalynets in his poems overcomes the fear of oblivion of history, through cultural symbols, seeks to confirm the identity of his people.

Key words: cultural memory, tradition, national identity, poli-cultural symbols.

ИННА ОНИКИЕНКО

г. Кривой Рог

КУЛЬТУРНЫЕ ДИАЛОГИ И. КАЛИНЦА В ПОЭТИЧЕСКОМ СБОРНИКЕ «ЛАДЕ И МАРЕНЕ»

В статье рассматривается необходимость формирования новой политики памяти украинцев, необходимость создания современной украинской культуры европейского типа. Именно в творчестве украинских постшестидесятников В. Стуса, И. Калинца, поэтов Киевской школы нашло широкое отображение поликультурное наследие украинского народа. В сборнике И. Калинца «Ладе и Марене» реализуется духовная национальная традиция через синтез таких видов искусства, как архитектура, музыка, устное народное творчество.

Ключевые слова: культурная память, традиция, образы национальной идентичности, поликультурные символы.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2017

УДК 12.+14+82-21

НАДІЯ ПАВЛЮК

м. Одеса

pavlyuknadya@gmail.com

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ МОТИВИ ОПОВІДАННЯ В. ПІДМОГИЛЬНОГО «ДОБРИЙ БОГ»

У статті досліджено екзистенційні виміри оповідання В. Підмогильного «Добрий Бог». Увагу зосереджено на межовій ситуації, яка визначає основний конфлікт твору. Детально проаналізовано екзистенціаль смерті, який спричинює різноманітні емоційні стани головного персонажа. У результаті дослідження з'ясовано, що домінуючими у творі є екзистенціали з негативною конотацією (сум, плач, злість, жах, безсилля), які письменник концентрує у фіксованому часопросторі, щоб показати внутрішню боротьбу протагоніста.

Ключові слова: екзистенційні мотиви, межова ситуація, екзистенціаль смерті, психологізм, внутрішній монолог, контраст.

XX століття представлено досить розгалуженою системою філософських напрямів, шкіл, концепцій, центральною проблемою яких є проблема діалектики людини та світу. Характерною особливістю прози В. Підмогильного є вплив філософії екзистенціалізму на формування поглядів письменника, у центрі яких – людина та її проблеми. Валер'ян Підмогильний – «...один з найпослідовніших, а тому й найпотужніших модерністів в українській літературі XX століття. В його творах виразно проявилися

тенденції неореалізму: психологізм, аналітичне, раціональне осмислення своєї епохи шляхом дослідження людини не соціальної, а екзистенційної» [5, 52]. Філософські аспекти творів митця досліджували А. Матющенко, І. Михайленко Р. Мовчан, О. Стадніченко, М. Тарнавський, В. Шевчук, Ю. Шерех тощо, але прозова спадщина автора відкриває нові можливості для її вивчення, тому мета статті – проаналізувати екзистенційні виміри оповідання В. Підмогильного «Добрий Бог».

Центральним поняттям філософії екзистенціалізму є «гранична ситуація», введене у науковий обіг С. Ясперсом, яке використовують для окреслення дійсності, що означає «...для мого буття перевагу або шкоду, можливість або перешкоду» [9, 80]. Тобто «межові ситуації», які спричиняються різноманітними життєвими випробуваннями, дають людині змогу досягнути власну екзистенцію в усій глибині, проаналізувати реальність та здійснити самоаналіз, адже «...випробувати граничні ситуації й існувати – одне й те саме» [4, 113]. Тісно з філософським поняттям «межова ситуація» співвідноситься літературознавча дефініція «хронотоп порогу» – «...хронотоп кризи та життєвого зламу» [2, 280], який є своєрідною межею переходу від одного психологічного стану персонажа до іншого.

В оповіданні В. Підмогильного «Добрий Бог» межовою ситуацією, яка визначає один із основних конфліктів твору, є новина про вагітність Кусі (Клари). Ця новина справила надзвичайне враження на головного персонажа оповідання Віктора Хобровського: «На нього ніби упав з неба камінь і придушив. Він пручається руками й ногами, а камінь душить його немилосердно, тисне до землі...» [6, 30]. Віктора охоплює незвичайне почуття невідомості того, що буде далі; хаос думок порушує розмірений темп його життя. Протагоніст твору вважав, що, знайшовши жінку, він досягнув найвищої мети життя: «Чоловік тільки тоді вартий чого-небудь, коли знайдеться жінка, котра покохає його й захоче зв'язати з ним своє життя... Виходить, що я маю людську вартість» [6, 28].

Однією із специфічних рис прози В. Підмогильного – є «...зосередження на психіці одного героя, який переживає процес становлення й прагне дізнатись про сенс людського існування і свого зокрема: людина у цьому контексті постає мірилом абсурдності життя» [7, 48]. Дійсно, у критичну хвилину свого існування герой відчуває втрату цілісності: його душа, свідомість ніби роздвоїлася у складний момент вибору. За словами психоаналітика К.-Г. Юнга, «...цільна особистість розпадається і свідомість втрачає свою єдність, окремі частини особистості стають незалежними» [10, 258]. Таке явище дослідник

називає втратою душі. В. Підмогильний як справжній психолог досліджує внутрішній стан Віктора. З однієї сторони, йому приємно, «...що Куся вагітна від нього, що в неї буде дитина, що він незабаром стане батьком.

Буде хлопчик, неодмінно хлопчик; він буде тримати його на руках. Те хлоп'я буде казати йому: «Папа, папа!» Буде простягати до нього рученята» [6, 30], однак, з другого боку, він не може цього прийняти: «Я, учень сьомого класу, батько? Та ні, цього не може бути!» [6, 30]. Протагоніст твору з ненавистю та презирством відкидає думку про одруження. Дослідниця І. Яцик зауважує, що «людина на межі» К. Ясперса має можливість вчинити самогубство» [12, 80]. Справді, єдиним виходом із ситуації, яка склалася, Віктор бачить смерть, «...чорна і невблаганна...» [6, 31] думка про яку «...гадюкою виляса в голові» [6, 31].

Варто зауважити, що в екзистенціальній філософії проблемі смерті відводиться помітне місце, тому що вона «...займає в розумінні людини центральне місце в якості виняткової обставини, яка обумовлює напруженість особистого буття в його остаточній нестерпності» [3, 60]; вона «...переслідує нас як ніщо інше, постійно нагадує про себе якимсь «підземним гуркотом»... Це – темна, тривожна присутність, що причаїлася на краю свідомості» [11, 253], саме тому в аналізованому оповіданні В. Підмогильного екзистенціаль смерті пронизує межову ситуацію життя характерів. «Необхідність екзистенційного розуміння смерті засновується М. Гайдеггером, який пише про безвихідь людини перед лицем смерті, і не тільки тоді, коли прийшов час померти. В принципі, можна сказати, що «смерть – це феномен життя. Смерть, оскільки присутня в моєму житті, по суті, є моя. Смерть – це кінець перебування в бутті певного наявного до своєї кінечності» [8, 31]. Смерть для Віктора – це втеча від відповідальності, і вона уявляється чоловікові у вигляді темряви, яка асоціюється з невідомістю:

«– Кусю! Залишається одно – самим собі смерть заподіяти. Нічого іншого я не пригадаю.

Очі Кусі забігали. Вона знову заплакала.

– Нізашо, нізашо! Я жити хочу, я молода. Я не бідна... А ти... боягуз!

Це слово образило Віктора. Він вжахнувся цього слова, й спокійний його настрій поплив кудись геть, а на душі знову зробилось холодно й темно» [6, 31]. У тексті твору спостерігаємо, що проаналізована критична точка життя персонажа змушує його перейти на новий щабель існування – екзистенція на межі. Однак Віктор – людина слабовольна, яка нехтує моральними та релігійними законами, адже він вступив у інтимні стосунки з дівчиною до одруження. У нього не вистачає сміливості взяти на себе відповідальність та переглянути свої життєві принципи. У зв'язку з цим бажання вчинити собі самогубство було своєрідним кроком назад у прагненні персонажа «дорослого» життя.

Крім того, після кожної пограничної ситуації відбувається зустріч головного героя Віктора з товаришем Юрком. Юрко – діаметрально протилежна постать за характером: якщо Віктор хоча б робить вигляд, що відчуває докори сумління, то Юркові абсолютно байдуже те, що з ним відбувається. Віктор почував «...щиро повагу до Юрка за його непочату життєву енергію, невичерпаний інстинкт життя» [6, 32]. Образ Юрка ніби відтінює справжню сутність Віктора. Те, про що Віктор і подумати боявся, весь час чекаючи на кару Божу, Юрко робить без будь-яких докорів сумління. Поїхавши на вечорниці до дівчат в село разом із товаришем, головний персонаж «...після того ходив у церкву й довго молився... Себе ж він й надалі вважав чистим і вірним Кусі» [6, 32]. Віктор повсякчас думає про Бога, але релігійність його є фальшивою. «Ранком він щиро молився в церкві, щоб аборт пройшов якнайліпше» [6, 32] – абсурдність вчинку чоловіка підсилюється епітетами «щира» [6, 32], «довга» [6, 33] молитва. Такі думки та вчинки Віктора є свідченням незворотного процесу його деградації. Слушною з цього приводу є думка дослідниці Т. Бандури, що в епітет «добрий», який В. Підмогильний виносить у назву твору, автор «...вкладає глибокий зміст: це такий, що все пробає, якого можна обдурити... Назва оповідання розкриває особистісну роздвоєність, психологічну полемічність героя з подальшою руйнацією моральної суті індивідуальності» [1, 12].

У аналізованому тексті екзистенціали смерті та життя взаємопов'язані. Після аборту, який Куся все-таки наважилася зробити, хоча «богобоязкий» Віктор вважав аборт злочином, життя їхнє продовжується, але почуття рівноваги було вже порушене. З цього моменту митець досліджує основні моменти екзистенції Віктора Хобровського, намагаючись знайти відповіді на складні питання, які стосуються людини та її існування. Підозрюючи дівчину у зраді, чоловік поклявся позбавити себе життя, з цією метою він купує револьвер: «Застрелюсь. Піду світ за очі. Тільки мене й бачили» [6, 36]; «Віктор знав тільки одне: він мусить застрелитись» [6, 38]. Автор майстерно передає душевний стан протагоніста, використовуючи художні засоби порівняння, уособлення та контрасту: «Голова горіла, а руки й ноги були холодні, як лід. Нервово тремтіння пробігло по тілу, неприємне й колюче. <...> Віктора почало трохи нудити. Він нахилився, взяв грудку снігу й почав жувати. Трохи одійшло. Він подивився навкруги.

– Прощай, життя, – промовив він» [6, 39]. Віктор сам усвідомлює неприродність та фальшивість своїх слів: «З чим тут прощатись? Віктор плюнув і пішов далі» [6, 39]. Чоловік вважає себе жертвою, хоче у такий спосіб привернути до себе увагу, тому вдає з себе ображеного та приниженого.

Однак як тільки герой починає думати про смерть, то сильнішим є бажання жити. Спочатку він відкладає момент самогубства, щоб написати прощальні листи до батьків та до Кусі, потім вирішує відпочити, зранку захотів випити чаю: «нап'юся чаю, тоді...» – думав він» [6, 39]. Звичайні буденні речі, наприклад, пиття чаю, набувають більш глибокого значення. Саме тому у протагоніста посилюється смак життя у момент роздумів про смерть. Отже, «...сутність смерті як екзистенціалу, за К. Ясперсом, знаходиться всередині буттєвого конфлікту – між усвідомленням неминучості смерті та бажанням продовження життя» [12, 82]. Такі хвилини життєвого вибору персонажа створюють стан екзистенційного вакууму, що породжує самотність та самозаглиблення. «Віктор почув себе неначе спійманим у сильце...» [6, 41]. Образ сильця у тексті набуває символічного значення, адже

це, по суті, пастка, в яку він себе сам загнав, і з якої він не може вибратися. Чоловік не може знайти раціональну та дійсну причину, «... що примушує його покинути життя. Довго і без жодних наслідків шукав її, відкинувшись на спинку стільця, й нарешті прошепотів:

– Я поклявся, я поклявся...» [6, 40]. Автор неодноразово повторює у тексті словосполучення «мушу померти» [6, 39], «треба застелитись» [6, 40], «треба померти» [6, 40], «неодмінно застрелитись» [6, 41], які мають потужний вплив психіку людини.

Домінуючим засобом психологізму у оповіданні В. Підмогильного «Добрий Бог» є внутрішній монолог: «<...> Невже це правда, що я винний, а не вона? Я перший образив її, покинув... Ні, ні! Це не оправдання – з горя закликати до себе мужчину. Може, то її коханець? У, прокляті! Треба було вбити, як собаку. Як важко!» [6, 39]. Монологи протагоніста насичені різними стилістичними фігурами (риторичні питання, знаки оклику, три крапки) з метою підсилення його психологічного стану. Автор фіксує найменші зміни настрою та різноманітні емоційні стани головного персонажа: плач («Сльози текли струмками й почуття плачу було заспокоюючим» [6, 39]), злість («Злість на Кусю стовпилась у грудях і шукала виходу. Він схопив з столу скляну попільничку й поривчасто жбурнув нею на підлогу» [6, 41]), сум («Вже не злість, а тихий глибокий сум заліз йому в душу» [6, 41]), жах («Віктором опанував невиявлений жах...» [6, 36]), безсилля («Вікторові здалось, що хтось наворожив йому смерть. <...> Він аж застогнав від такої наруги над власним життям!» [6, 41]). Усе це екзистенціали з негативною конотацією, які супроводжують життя людини, однак, створюючи образ Віктора, письменник концентрує їх у фіксованому часопросторі, щоб показати внутрішню боротьбу протагоніста.

У тексті майже немає пейзажних образів. Наприкінці оповідання автор створює лаконічний опис природи, функціональним навантаженням якого є розкриття внутрішнього світу персонажа, віддзеркалення його настрою та душевного стану: «Віктор глянув у вікно. Там, на вулиці, чудовим кольором вилискували по снігу сонячне проміння, немов

по вулиці казковим чарівником щедро розсипано було безліч сяючих діамантів» [6, 42]. За вікном вирувало життя, а Віктор поклявся померти. І знову ж таки у хвилину відчаю, знаходячись на межі життя і смерті, головний герой зустрічається зі своїм товаришем Юрком, який прийшов позичити гроші, тому що «...захопив, брате, трипера...» [6, 42]. Захопившись життєвим оптимізмом Юрка, Віктор згадує про Бога: «Бог добрий, милосердний. Він простить... я молитись буду кожного ранку й вечора, й він простить, бо він добрий, неказанно добрий. Він простить за клятьбу, він простить за все... буду жити, буду жити, жити...» [6, 42].

Як бачимо, екзистенційну основу оповідання В. Підмогильного «Добрий Бог» становить межева ситуація, у яку потрапляє головний герой твору Віктор Хобровський, – вагітність коханої дівчини. Зазначена погранична ситуація (хронотоп порогу) є критичною точкою екзистенції персонажів, яка кардинально змінює їхні погляди на світ та породжує стан екзистенційного вакууму, головним проявом якого є самотність, яка змушує здійснити самоаналіз. У зв'язку з цим домінуючим засобом проникнення у внутрішній світ протагоніста є внутрішній монолог. У творі В. Підмогильного межеву ситуацію пронизує екзистенціаль смерті. Боротьба Віктора між життям і смертю здійснюється на рівні смакових та пейзажних образів, різних емоційних станів чоловіка. Крім того, порушуючи у тексті важливу проблему віри у Бога, автор розкриває справжню сутність головного персонажа (підлість, фальшивість, роздвоєність), який, нехтуючи моральними і релігійними законами, все-таки сподівається на добру Божу волю.

Список використаних джерел

1. Бандура Т. Поетика психологізму в інтелектуальних оповіданнях Валер'яна Підмогильного / Тетяна Бандура // Таїни художнього тексту : [зб. наук. пр.] / ред. кол.: Н. І. Заверталюк (наук. ред.) [та ін.]. — Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2011. — Вип. 12. — С. 9—16.
2. Бахтин М. Форми времени и хронотопа в романе : Очерки по исторической поэтике / Михаил Бахтин // Бахтин М. Литературно-критические статьи. — М. : Художественная литература. — С. 121—290.
3. Бугайова Н. Сутність людської особистості провідний мотив новели В. Шевчука «Біла нитка печалі» / Надія Бугайова // Теоретична і дидактична філологія : [зб. наук. пр.]. — К. : ДП «Інформа-

- ційно-аналітичне агенство», 2011. — Вип. 10. — С. 54—61.
4. Зарапин О. Событие или поступок (Глава 4) / О. Зарапин // *Deontologos* : антропологические альтернативы / под ред. Л. Т. Рыскельдиевой. — Симферополь : Крымчупедгиз, 2001. — С. 116—151.
 5. Мовчан Р. Проза Валер'яна Підмогильного. Доля. Людина. Стиль / Раїса Мовчан // *Дивослово*. — 2000. — № 1. — С. 52—56.
 6. Підмогильний В. Добрий Бог / Валер'ян Підмогильний // Підмогильний В. Оповідання. Повість. Романи. — К. : Наукова думка, 1991. — С. 28—42.
 7. Полякова С. Своєрідність художнього вираження пошуків власного «я» в межах опозиції «місто-село» в романі В. Підмогильного «Місто» та повісті Вал. Шевчука «Місяцева зозулька із ластів'ячої гнізда» / Світлана Полякова // *Таїни художньо-го тексту* : [зб. наук. пр.] / ред. кол.: Н. І. Завертальюк (наук. ред.) [та ін.]. — Дніпропетровськ : Видво ДНУ, 2011. — Вип. 12. — С. 47—59.
 8. Хамитов Н. Философия человека : поиск пределов. Пределы мужского и женского : [введение в метаантропологию] / Назип Хамитов. — К. : Наукова думка, 1997. — 172 с.
 9. Черногорцева Г. Сущность человека в философии экзистенциализма / Галина Черногорцева. — М. : МАКС Пресс, 2002. — 212 с.
 10. Юнг К.-Г. Душа и миф. Шесть архетипов / Карл-Густав Юнг. — Минск : Харвест, 2004. — 400 с.
 11. Ялом И. Вглядываясь в солнце. Жизнь без страха смерти / Ирвин Ялом. — М. : Эксмо, 2008. — 352 с.
 12. Яцик І. Культурологічна модифікація «людина на межі» або екзистенціали граничної ситуації (за Карлом Ясперсом) / Ірина Яцик // *Наукові записки*. — Випуск 13. — С. 78—83. — Серія «Філософія».

NADIA PAVLIUK
Odesa

EXISTENT MOBILES OF THE CONTROL OF V. PIDMOHYLNYI "GOOD GOD"

The existential dimensions of V. Pidmigilny's story «Good God» are researched in this article. Attention is focused on the boundary situation, which determines the main conflict of the work. The existential of death, which causes various emotional states of the main character, is analyzed in detail. As a result of the study, it was found that the existentialists with negative connotations (sadness, crying, anger, horror, impotence) dominate in the story. The writer concentrates them in a fixed time and space to show the inner struggle of the protagonist.

Key words: existential motives, boundary situation, existential of death, psychology, internal monologue, contrast.

НАДЕЖДА ПАВЛЮК
г. Одесса

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЕ МОТИВЫ РАССКАЗА В. ПИДМОГИЛЬНОГО «ДОБРЫЙ БОГ»

В статье исследованы экзистенциальные измерения рассказа В. Пидмогильного «Добрый Бог». Внимание сосредоточено на пограничной ситуации, которая определяет основной конфликт произведения. Детально проанализирован экзистенциал смерти, который вызывает различные эмоциональные состояния главного персонажа. В результате исследования установлено, что доминантными в произведении является экзистенциалы с отрицательной коннотацией (грусть, плач, злость, ужас, бессилие), которые писатель концентрирует в фиксированном пространстве, чтобы показать внутреннюю борьбу протагониста.

Ключевые слова: экзистенциальные мотивы, пограничная ситуация, экзистенциал смерти, психологизм, внутренний монолог, контраст.

Стаття надійшла до редколегії 14.10.2017